

NAGY GÁBOR

Principio quidem calamo certatum..., **avagy Magnus, a gonosz**

Ma Koppenhága és Malmö ugyanannak a régiónak a része (Øresundsregionen vagy Öresundsregionen, ismert Greater Copenhagen Region alakban is, egyebek között 17 egyetem tartozik hozzá). Ikonikus ismertetőjele, az Øresund-(Öresund)-híd 25 éve köti össze a két várost közúton és vonaton is. Közös régió vagy híd létrehozásához sok dolog kell, az út elején pedig van egy történelmi trauma: a roskildei békében (1658) Dánia egyharmada, benne Malmövel, Svédországhoz került. A tizenegy háborút, amelyet a két ország egymással 1563–1814 között vívott, gyűlöletkeltés előzte meg, ahogyan egy II. Gustav Adolf börtönében ülő svéd történész megfogalmazta: principio quidem calamo certatum, [...] [s]ed postmodum cruentissimo pugnatum gladio. A latin nyelven írt szövegeket tekintve az első darabja ennek a „kezdetben”-nek Johannes Magnus Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus, először Rómában jelent meg, 1554-ben. Az alábbiakban e Historia bizonyos emlékezetes helyeiből szeretnék átnyújtani egy csokorra valót Szörényi professzornak – altius repetendo.

Kulcsszavak: történetírás, svéd-dán kapcsolatok, gyűlöletkeltés, Johannes Magnus

Egy csendes szombaton, amilyen 2025. március 22. is lehet, Malmöből 75 vonat megy Koppenhágába a Sundot átívelő Øresundsbron alsó szintjén. A híd nevében az első rész dán, a szóvég svéd,¹ civilizált világ, létrehozásához számos egyebet megelőzően megrázkódtató történelmi traumák feldolgozása is kellett. Malmö ugyanis a 17. század közepéig a Dán Királyság második legnagyobb városa volt, ám akkor Észak-Kelet Dánia² Dél-Svédország lett.³ A két ország 1563-tól 1814-ig tizenegy,

¹ A svédben nincs ø írásjegy, a szó vége dánul *broen* lenne.

² Azaz Halland, Skåne, Blekinge.

³ Ld. NAGY (2019a: 108–114).

többször igen véres háborút vívott egymással, ebből hármat 1643–1660 között. A gyűlöletkeltés esetükben is megelőzte a gyilkolást, ahogy egy svéd történetíró, Johannes Messenius⁴ írta II. Gusztáv Adolf börtönében: *principio quidem calamo certatum, [...] [s]ed postmodum cruentissimo pugnatum gladio*.⁵ E „kezdetben” első latin nyelvű eleme az egyik utolsó uppsalai katolikus érsek, Johannes Magnus⁶ (1488–1544) először Rómában, 1554-ben megjelent *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus*. Bizonyos szöveghelyeiből „a következőkben [...] egy kis csokrot nyújtanék át”⁷ az ünnepeltnek – sőt, át is nyújtok.

Altius repetendo

A három északi királyságból a 14. század utolsó negyedében Valdemár lánya, Margit kialakította a századokkal később kalmarinak elnevezett uniót. Margrete Valdemarsdatter édesanyja slesvigi⁸ hercegnő volt, édesapja olyan dán király, akit pomerán anya szült, ő maga a svéd Märta Ulfsdotter (az egyetlen, pápa által a középkorban szentté avatott svéd, Birgitta lánya) udvarában nevelkedett, a férje pedig, Håkan (avagy Håkon) Magnusson, egy norvégiai királykisasszony és egy svédországi királyfi fiának egy namuri grófkisasszonnyal kötött házasságából született. Bár Margit az 1390-es években mindhárom országban királlyá tette néhai nővére egy unokáját, a hatalmat megtartotta. 1412. október 28-án bekövetkezett halála a Birgitta által létesített szerzetesrend központjában, Vadstenában, az uppsalai érsekség mellett Svédország legjelentősebb egyházi központjában így említett: *In nocte apostolorum Simonis et Judae in portu iuxta Flensborgh*⁹ *in quadam navi obiit domina Margareta, princepissa et regina istorum trium regnorum, scilicet Sweciae, Daciae*¹⁰ *et*

⁴ Ld. NAGY (2019b).

⁵ MESSENIUS (1701: 109).

⁶ A másik utolsó katolikus uppsalai érsek a testvére, Olaus Magnus, ld. NAGY (2017a: 252–256).

⁷ SZÖRÉNYI (1989: 57).

⁸ Eredetileg város, aztán Dél-Jylland (Sønderjylland) egy elnevezése, e terület a 13. században örökíthető hercegség lett, történetünk idején a Dán Királyság részeként a Slesvig-Holsteini Unió egyik alkotóeleme, utóbb Schleswig.

⁹ Ma Flensburg, Németországban.

¹⁰ Dánia egy neve a középlelatinban.

*Norwegiae. Haec in vita sua, quantum ad mundum, fortunatissima fuit.*¹¹ A szerzetes egy névmással, valamint hangsúlyozott elhallgatással („ami a világít illeti”) fejezte ki néhai rendtársa¹² iránti ellenszenvét, ami egyaránt szólhatott világi hatalomnak és (hatalmat gyakorló) nőnek – ám e mondatai századokon át az apátság falai között maradtak.

Dániával ellentétben a Svéd Királyságnak nem volt Saxója,¹³ történetének első latin nyelvű prózai feldolgozása, a *Chronica regni Gothorum* csak 1467 után született meg,¹⁴ írója a 18. században a *pater Historicorum patriae* titulussal megtisztelt¹⁵ Ericus Olai (+1486).¹⁶ Művéből, amelyet először éppen Messenius adott ki, itt a Margitról írtak két eleméről lesz szó, részben azért, mert a zavarok korában (*tempora disturbiorum*) az arisztokrácián belüli hatalmi harcok részeként az 1430-as évek óta már fűződött érdek ahhoz, hogy rosszat írjanak Dániáról és a dánokról.

Ericus Olai szerint a királynő értékelése szélsőséges – dán vagy svéd: *Hec regina tante celebritatis extitit apud Danos, ut eam estimant sanctam et canonizatione dignam, apud Suecos autem putatur profundissimo digna inferno.*¹⁷ Megállapítását utóbb számos szöveg alátámasztotta¹⁸ – neki is köszönhetően. Nem egyszerűen a legsötétebb színnel ábrázolta ugyanis az uralkodók közül, azt is állította, hogy Margit, miután becsapta a svéd országtanács¹⁹ tagjait, csúfot űzött az országból is: a szemérmével mint

¹¹ DIARIUM (1721: 48).

¹² 1403 karácsonyán Vadstenában Margit *soror ab extra* lett.

¹³ A neve latinositott alakjához illesztett *Grammaticus* először a 14. századból ismert. Shakespeare-t is inspiráló, *Gesta Danorum* címmel említett műve a 16. században jelent meg nyomtatásban.

¹⁴ A mű vége szerint Jöns Bengtsson (Oxenstierna) uppsalai érsek halála után az unió királya, Krisztián többféleképp próbálkozott svéd királyságát visszaszerezni, sikertelenül. Jöns 1467. december 15-én halt meg, feltűnő viszont, hogy a *Chronica* nem említi Karl Knutsson halálát (1470. május 15.).

¹⁵ Egy történész, az ifjabb Olof Celsius (1716–1794), a természettudós Anders Celsius unokatestvére nevezte így Olait.

¹⁶ Ld. NAGY (2017a: 248–251).

¹⁷ OLAI (1993: 146).

¹⁸ Margit egységesen kedvező emlékezetét a skandinavizmus hozta el, a 19. században.

¹⁹ Középkori eredetű intézmény az északi királyságokban, az egyházi és a világi arisztokrácia leghatalmasabbjaiból állt.

mintával veretett pénzt számára.²⁰ Az egy ideig az uppsalai érsekséget is igazgató szerző legalábbis igen kétséges állítása elterjedt a svéd írók között, foglalkozott vele (svédül vagy latinul) Olaus Petri, Petrus Petrejus, maga Messenius is, nyoma az 1700-as években is kimutatható.²¹

Ericus Olai Margit iránti ellenszenve azonban nem annak dán voltán alapult. Dán jellegre utaló szókapcsolatai (*Danorum [...] astucia, Danici blandimenti verba*)²² ellenére ábrázolásában a külföldiek elutasítása az általános, még Dánia esetében is (a holsteinieké). Sőt a külföldiekkel szemben dánok és svédek azonos oldalra is kerülhettek nála, az 1440-es években uralkodó Kristófnál írta: *eciam Dani minus quam extranei, precipue Bavari, curabantur. Convenientes igitur Sueci et Daci pociores...*²³

A *Chronica* után Johannes Magnus királytörténeteig (*HR*, ahogyan az érsek e művét jelölni szokták) nem született latin nyelvű Svédország-történet – sőt, Svédországban még akkor sem, a *HR* ugyanis Velencében készült el, a szerző tájékoztatása szerint 1539–1540-ben.²⁴ Akkor a Margit által létrehozott unió már nem létezett. Hogy mikor ért véget, máig vitatott,²⁵ mindenesetre 1541-ben (alig két héttel Buda oszmán kézre kerülése után) az akkori dán-svéd határ egy részét jelentő Bögöly patakot átívelő hídnál (Brömsebro) kötött szövetségükben III. Krisztián dán és Gusztáv svéd király egymás uralmának támogatását ígérték meg, ötven évre. Huszonkét évvel később a fiaik, II. Frigyes és XIV. Erik már háborúban álltak egymással – köszönhetően Johannes Magnus királytörténeteinek is.

A 800 főlíonyi *HR* néhány helyének felidézése előtt szükséges megemlíteni: dányűlöletnek a szerző korábbi írásaiban nincs nyoma. Az általam ismert hetvenegynéhány kiadott levelében semmi általános nem található dánokról, Dániáról. 1536-ban természetesen levelei visszatérő

²⁰ OLAI (1993: 147): *Que vero promissa fuerant consiliariis regni Suecie, in ludibrium convertebat; unde et in perpetuum ludibrium et obprobrium regni monetam quandam instituit turpitudinis sexus sui insignia preferentem.*

²¹ Ld. LILIEQUIST (2018).

²² OLAI (1993: 58; 140).

²³ OLAI (1993: 179).

²⁴ MAGNUS (1554: 782): *novem mensibus in Patriarchatu Veneto ad hanc formam redegei [...] anno MDLX tertia die mensis Iunii.*

²⁵ Alapmű erről: GUSTAFSSON (2000).

eleme volt a katolikus egyház ottani összeomlása,²⁶ az egyikben egy versét is olvashatjuk az eretnekek és zsarnokok igáját nyögő Európáról, benne a hajdan hatalmas Dániával, *Daniaque condam late dominata per orbem / heresibus variis discruciata gemit*.²⁷ Fél évvel később is két, szintén száműzetésben élő svéd katolikus püspökkel közösen igyekezett közbenjárni a dániai katolikus egyház bebörtönzött vezetőinek szabadon bocsátásáért.²⁸ A dániai eseményektől nem függetlenül, éppen 1536-ban készítette el a svédországi emigráció központjában, Danzigban az uppsalai érsekek történetét (*Historia pontificum metropolitanae ecclesiae Upsalensis in regnis Svetiae et Gothiae*, avagy HM).²⁹ Ebben sem *dánozik*, sőt, a mű róla írt, 6. könyve szerint a dániai egyház vezetőit annak idején figyelmeztette, előzzék meg, hogy a keresztény hit és a katolikus egyház úgy omoljék össze náluk, ahogyan a szomszédos Svédországban,³⁰ ám gondoskodását nem a szükségesnek megfelelően fogadták. A dániai prelátusok bebörtönzése után, folytatta Olaus Magnus, Johannes Magnus a pápánál, a bíborosoknál, Zsigmondnál, V. Károlynál, a németalföldi helytartó Máriánál stb. ismételten közbenjárt szabadon bocsátásuk érdekében.³¹

Gyűlölet, beszéd

A HR keletkezése a *Praefatio* szerint elválaszthatatlan az 1520-as évek elejének eseményeitől, az anyagot pedig akkor gyűjtötte a szerző, amikor a Szentszék megbízásából Svédországban ténykedett³² – ám az őt és Krisztus egész egyházát érő üldözések miatt nem írhatta meg hazájában annak történelmét (*patriae historias*), így, amit lehetett, magával vitt külföldre. Nem a svéd király alattvalójaként írt tehát, éppenséggel Gusztáv országból ment önkéntes száműzetésbe 1526-ban, a művét pedig majd a dán és a svéd király szövetségesi együttműködése közepette készítette el.

²⁶ Ld. NAGY (2023).

²⁷ LARSSON (1992: 116).

²⁸ LARSSON (1992: 121–122).

²⁹ Ez is az öccsének köszönhetően jelent meg Rómában, először 1557-ben, *Historia metropolitanae ecclesiae Upsalensis* címen (Olaus megjegyzésekkel látta el bátyja szövegét, okleveleket is közölve, valamint folytatta 1544-ig).

³⁰ Az 1527. évi västeräsi végzésre és következményeire utalhatott, ld. NAGY (2012).

³¹ MAGNUS (1560: 123–124).

³² MAGNUS (1554: 2).

A HR a gót-tudat (*göticism*) addigi leghíresebb – hiszen latin nyelvű és római kiadású – megnyilvánulása. Maga az identitás svédországi szövegekben a 14. század óta kimutatható, az 1440-es évekre hivatalos történelemszemléletté is vált: „Svédország a pogány világ óta Svealandból és Götalandból áll. Sveának az erdőtől³³ északit nevezik, Götának az erdőtől délit. Két gót van Svédországban, keleti gót és nyugati gót. Nincs gót nevezet állandó jelleggel több országban, hanem Svédországban, minthogy tőlük terjedt szét a gót nevezet más országokban [...]” – áll Kristóf király 1442-ben kiadott törvénykönyvének kezdetén.³⁴

Nem meglepő tehát Johannes Magnus közlése: a dánok nem gótok, *minime vera est ea opinio, quae Danis vel Dacis [...] Gothorum nomen imponit*.³⁵ Utóbb azért elbizonytalanodhatunk, olvassuk ugyanis, hogy a gótok annyira megsokasodtak Skandináviában, hogy egy királyuk nem csekély részüknek (mégpedig a gazembereknek, *qui auream aetatem hactenus currentem perversis facinoribus vitiabant*) megparancsolta, települjenek át a nyugat felé eső szomszédos szigetekre, és ez lett később Dánia³⁶ – *oportet mendacem memorem esse*, idézhető III. Frigyes dán királynak (1648–1670), a koppenhágai Királyi Könyvtár (Det Kongelige Bibliotek) alapítójának a műhöz írt gunyoros széljegyzetei egyike.³⁷

Johannes Magnusnak később eszébe jutott, hogy azok a dánok örökre adófizetésre kötelezték magukat a gótoknak (tehát a svédeknek).³⁸ Tőlük kapták egyébként a nevüket is. Történt ugyanis, hogy amikor Humelus király idején a gótokat háború kötötte le, a dánok lerázták magukról az évszázadok óta tartó gót uralmat. Igen ám, de megtámadták őket a szászok, így a dánok (*Dani*) könyörögve Humelus elé járultak, ő

³³ Nagyjából a Tiveden–Kolmården vonal.

³⁴ NAGY (2017b: 32).

³⁵ MAGNUS (1554: 16).

³⁶ MAGNUS (1554: 26).

³⁷ SKOVGAARD-PETERSEN (2004: 60).

³⁸ MAGNUS (1554: 160): *cum ille rex, qui (ut diximus) circa tempora Abrahae aut avi eius, Saruch primos incolas in Daniam ex Gothis misit, Erixi nomen habuerit, Svecisque una cum Gothis imperavit. [...] ipsos Danos eiusdem Erixi beneficio Danicas insulas (promisso Gothis perpetuo tributo) primitus inhabitasse. Hasonlóan MAGNUS (1554: 281–282): Ericum Gothorum regem ante tempora Abrahae patribus vestris insulas Danicas sub tributo inhabitandas concessisse.*

pedig az élükre állította két fiát, Dant és Angulust, akik adáz ütközetben megfutamítva a szászokat megszabadították Dániát, *quae tunc primum a Dan nomen accepit*.³⁹ (Angulus aztán elmenekült a testvére ármánya elől – mondhatnánk: Dán ármány elől –, mégpedig nyugatra, így lett névadó királya Angliának.) Nemcsak első uralkodójukat kapták a gótoktól (egyébként királyaik egy része egy svéd medve és egy nő nászából származott),⁴⁰ természetesen a kereszténység is sokkal később érkezett hozzájuk, mint a svédekhez.⁴¹

Dánia nem egyszerűen a későbbi Svédország felől népesült be, kicsi is, a *Danicae telluris angustiae* visszatérő kifejezés.⁴² Gyakran tartozott a gótokhoz, később – ahogyan ősi svéd források mutatják, írta Johannes Magnus – Svédországhoz,⁴³ a számtalan dán-svéd háború csaknem mindig döntő svéd győzelemmel, a dánok alávetésével végződött, alig találni olyan gót/svéd királyt, aki legalább egyszer uralma alá ne vetette volna a dánokat, olykor meg is adóztatva őket. Ebben semmi meglepő nincs, olvashatjuk, a németek szerint ugyanis a dánok *semiviri*, ezért csak párban mernek svédekre támadni.⁴⁴ Ez az értékes–hitvány ellentét különösen élesen jelenik meg a másik országból érkező uralkodói hitvesek ábrázolásánál: a svéd eredetű dán királynék mind tökéletesek voltak,⁴⁵ ellentétben a dán eredetű svédekkel.⁴⁶ Ha egy dán valamiért mégis kiváló, a jó tulajdonságait biztosan egy svédől vette.⁴⁷

³⁹ MAGNUS (1554: 65–66).

⁴⁰ MAGUS (1554: 571–572).

⁴¹ MAGNUS (1554: 606): *multis ante annis Christi religio [...] ad Sueones, quam ad Danos pervenit*.

⁴² Ld. például MAGNUS (1554: 586; 719; 779–780).

⁴³ Ld. például MAGNUS (1554: 95): *ordienda est a principio historia, quam ab antiquis Sueonum libris extractam habemus, quibus liquido constat Rodericum post fata parentis paterno regno Suetiae Daniam coniunxisse*.

⁴⁴ MAGNUS (1554: 99–100).

⁴⁵ Ld. például MAGNUS (1554: 640): *omnes reginas ex Suetia in Daniam adductas semper fuisse optimas et maximam utilitatem Danico regno praestitisse earumque maritos ad summam rerum gestarum gloriam pervenisse*.

⁴⁶ Ld. például MAGNUS (1554: 259).

⁴⁷ MAGNUS (1554: 587): *Crediderim ego firmiter divum Canutum Danorum regem illos sanctissimos mores suos ab optimo ac Christianissimo Halstano Sueonum rege (ad quem a fratre Haraldo ad mortem quaesitus aufugerat) contraxisse*.

Ettől az egyszínű ábrázolástól éppen Margité tér el kissé: a Svédországba jövetele előtti időszak felidézésekor *potentissima regina*, és éppen akkor kapott dicséretet („nő létére”), amikor a svéd uralmát lehetővé tevő álslei ütközetre⁴⁸ készült.⁴⁹ Aztán már *Danica mulier*,⁵⁰ aki annyira előnyben részesítette kedvelt dánjait (*suos Danos*), hogy hozzájuk viszonyítva a németeknek, a gótoknak (azaz svédeknek), az angoloknak⁵¹ semmi becsületük nem volt. A svédek el is határozták, megszabadulnak az uralmától, nem is annyira őmiatta, *quam propter eius consiliarios ex Dania adductos*⁵² – ám ez lehetetlennek bizonyult, mégpedig a belső ellenség, a *factio Danica* miatt.⁵³ Margit rengeteg adóval fosztott ki élő és holtat,⁵⁴ ám Johannes Magnus, miközben ismételten említette Ericus Olait, annak éppen az idézett pénzverős történetét nem ismételte meg. Margitról halála említésekor⁵⁵ sem írt rendkívülit, ám az unió irányítását átvevő Erik – aki eredetileg Bogislav néven pomerán hercegfi volt, 1392-től norvég, 1397-től dán és svéd király is – nála svéd uralkodó, aki a másik két országot hatalmába kerítette: Margit halála után *Ericus Sueonum Gothorumque rex Norvegiam Daniamque suae potestati subiecit*.⁵⁶ Később aztán megírta: a Kalmari Unió első ötven éve Svédország történetének

⁴⁸ Falköping mellett, 1389. február 24-én győzte le Margit dán és norvég királynő dán-svéd-mecklenburgi serege Albert svéd király svéd-mecklenburgi haderejét. (Johannes Magnusnál a vesztes haderő németekből állt, a győztes összetétele nem említett.)

⁴⁹ MAGNUS (1554: 681 [az oldalszám hibás, az előző ugyanis 679]): *foemineo sexui virilem animum inferens nullas prudentiae partes ad imminens bellum prospere gerendum necessarias omisit, a prudentibus solícite consilia perquisivit, expertis et in re militari diu versatis totam gerendi belli summam commisit, magnífica stipendia omnibus fideliter certantibus promisit.*

⁵⁰ MAGNUS (1554: 690).

⁵¹ A Margit által trónra ültetett Erik felesége ugyanis Philippa lett, IV. Henrik angol király lánya.

⁵² MAGNUS (1554: 693).

⁵³ MAGNUS (1554: 693): *nonnulli in regni Suetiae senatu ex commixto Suetico et Danico sanguine procreati, qui vel ob Danicam affinitatem, vel ob haereditaria bona apud Danos situata in Danicae factionis partem facilius trahebantur secumque alios, qui ex praeteritis futura colligere nesciebant aut non curabant, attraxerunt.*

⁵⁴ MAGNUS (1554: 693).

⁵⁵ MAGNUS (1554: 695).

⁵⁶ MAGNUS (1554: 695).

legrosszabb időszaka volt,⁵⁷ mígnem eljött Karl Knutsson uralma, és ekkor Gotlandot is majdnem sikerült visszaszerezni, ám az odaküldött hadvezérek *sub Suetica chlamyde animum Danicum abscondebant*⁵⁸ – megjelent tehát ismét a belső ellenség.

A királytörténetek dányűlölete az *Oratio Hemmingi Gaddi*...-ban csúcspontja. Ez a 23. könyv függeléke, a mű a 1554. évi kiadásban 23 fólió.⁵⁹ Fiktív voltát a skandinávizmus korában mutatták ki, elsősorban dán kutatók.⁶⁰ Nem volt könnyű dolguk, az összes többi elem ugyanis, a beszélő (Hemming Gadh,⁶¹ akkor választott linköpingi püspök), a közeg (a svéd országtanács), a kontextus (a dán-lübecki háborúhoz viszonyulás) és az eredmény (a lübecki szövetség) valós.

A beszéd egyik fő eleme a dánok milyensége. Gadh számára olyanok, mint a krétaiak Pál apostolnak a Titushoz írt levelében: *semper mendax, mala bestia, venter iners*. Johannes Magnus ennek alátámasztására Saxo szavait idézte – egyszerűen meghamisítva, a dánokra vonatkoztatva: *Nos mentiri ac fallere inter vitia sordesque non ducimus*.⁶² Gyűlöletbeszéde új eleme egy vélt vagy valós külső tulajdonság vétekként való ábrázolása: a dánok csúnyán beszélnek németül és svédül is.⁶³ Ismét részletesen értesülhetünk kegyetlenségükről, az egymás közötti mértékének érzékeltetésére pedig még az egyiptomi zsidó alakja is megjelenik: jobb étke volt, mint a dán parasztnak. A lényeg Svédország és Dánia összehasonlítása: amíg nálunk, svédeknel nincs szolga, addig a dánoknál, úgy tűnik, a nép örök és nyomorult szolgaságra született.⁶⁴ Visszatérő elem a dánok németek általi elítélése is: német földön dánnak nevezetni súlyos sértés, ezért az átutazó dánok magukat norvégoknak, gótoknak, svédeknek mondják – ugye, hogy hazudósak? –, sem svéd, sem német nem akad, aki ne akar-

⁵⁷ MAGNUS (1554: 728).

⁵⁸ MAGNUS (1554: 729).

⁵⁹ MAGNUS (1554: 753–776).

⁶⁰ Ld. PEDERSEN (1892), SÖDERBERG (1908).

⁶¹ Ld. Sten CARLSSON (1964–1966) szócikkét az Országos Levéltár (RA) honlapján.

⁶² MAGNUS (1554: 764).

⁶³ MAGNUS (1554: 755). Ezt is átvette később tőle XIV. Erik a dán háborúval foglalkozó *Oratiójában*.

⁶⁴ MAGNUS (1554: 758): *ut apud nostros Sueones et Gothos nullus omnino nascitur servus, ita apud Danos tota communitas plebis ad perpetuam et miseram servitutem nata esse videtur*.

na inkább tatárnak, szittyának, töröknek, bármi barbárnak nevezetni, mint dánnak.⁶⁵ E helyütt önmaga lehetett Johannes Magnus forrása, ugyanis az első ránk maradt levelében hasonlót írt – a gótokról: *E coelo missum susciperem hominem, qui eam maculam, qua Gothi orbis turbatores hactenus dicti sunt, a gloria Suecorum alienam redderet et in gentem nescio quam Thartarorum vel Ungarorum aut aliam aliqua nova imaginatione translatum seu annullatum iret.*⁶⁶ Visszatérve a Gadh-beszédre, a *Danica feritas* az egyházat is sújtja, tej tejhez nem hasonlít annyira, mint fejedelmeik (csekély kivétellel) Caligulához, Neróhoz stb., megannyi *Christianae ecclesiae persecutores*. Kicsi a földjük, olvassuk ismét, ám az egész világ meghódításával szoktak dicsekedni – de hát hazudnak, hamisította meg a szerző ismét Saxo szövegét⁶⁷ –, ám a svédek rengetegszer legyőzték őket. Nem szabad nekik hitelt adni, *Danica fides, quae citius quavis araneae tela rumpi consuevit.*⁶⁸

A beszéd másik fő eleme, a dán veszély gondolata, a dán lelkületű belső ellenség rémképének felidézésével az *Oratio* elején is szóba került,⁶⁹ de a második felében részletezett. Johannes Magnus szerint a dánok a svédek többféleképp támadják, például a *Dacicus* név egész Skandináviára való kiterjesztésével. Ha ettől a Svédországban élő ferencesek és domonkosok nem hajlandók elállni, távozzanak Dániába, éljenek az ottani törvények szerint, amelyek a svédekétől tökéletesen idegenek, és csak a zsarnokság árad belőlük.⁷⁰ Ezzel újabb toposzhoz⁷¹ érkezünk el, a határtalan svéd vendégszeretethez, amelyet azonban több veszély is fenyeget Dánia felől: a tanulni vágyás örve alatt kémkedni érkező fiatalok, a meggazdagodásuk után a vagyonukat Dániába visszavivő katonák, a

⁶⁵ MAGNUS (1554: 768): *cum nullus sit Suecus sive Gothus aut Teutonicus, qui non potius velit Tartarus vel Scythia sive Turca aut nescio quis immanis barbarus, quam Danus appellari.*

⁶⁶ LARSSON (1992: 53).

⁶⁷ MAGNUS (1554: 764): *ut ex testimonio Saxonis dicere coepi: mentiri et fallere inter vitia sordesque non ducunt.*

⁶⁸ MAGNUS (1554: 764).

⁶⁹ MAGNUS (1554: 754). Az országtanácsban lehetnek, *qui sub pallio Suetico animum plane Danicum agere non verentur.*

⁷⁰ MAGNUS (1554: 767–768): *quae a nostris moribus et iuribus adeo alienae sunt, ut citius coelum terrae misceatur, quam Gothi Danicas leges, quae nil, nisi tyrannidem sapiunt, vel in minimo imitari, vel aestimare velint.*

⁷¹ A korábbiakra egy példa a svéd mértékletesség, a *Sueonum modestia*.

sokféle titok birtokába jutó szerzetesek, az ifjakat minden rosszra rávevő kurvák. Ám létezik egy ezeknél is kártékonyabb fajta, azoké, akik svéd-dán házasságot ajánlanak. Ez az összes svéd-dán gyűlölet eredete és táptalaja, írta ez alkalommal Johannes Magnus, innen eredeztethető a sok hazaáruló is, *qui sub pallio et nomine Suetico animum Danicum occultantes plus detrimenti, quam reliqui omnes extranei inimici nobis afferre consueverunt*.⁷² A szerző javaslatai 20–21. századi szövegekből is jól ismertek: a dán ármánnyal szemben svéd éberségre és egyetértésre van szükség,⁷³ házassági kapcsolat létesítését pedig törvénnyel kell megtiltani, aki svéd letére mégis ilyet tesz, az veszítse el becsületét és vagyonát. Ez a rész a száműzött érsek dányűlölete irracionálisának kiváló példája, ugyanis az oráció első számú megszólítottja, *serenissime princeps Suanto*, azaz az országkormányzó (*riksföreståndare*), Svante Nilsson akkor már évek óta a dán Mette Iversdatter férje volt. Filippikája vége felé Johannes Magnus a dán ármány (*Sueci [...] Danicis artibus decepti*) és a dán kegyetlenség (*incredibilis Danorum crudelitas*) újabb példáit sorolva fél tucat retorikai kérdéssel ijesztett el a dán szövetségtől, könyörögve végül annak örök elutasításáért: [...] *obtestor omnes Suetiae et Gothiae incolae, ne unquam fluxae ac vaferrimae Danorum fidei se credere velint, etiam si illi sese usque ad poplites submiserint lachrimasque crocodili suo more, ut ipsorum fidei sibi obli-gent, ubertim effuderint*.⁷⁴

Johannes Magnus e műve valóban *ad usum delphini* lett: a korabeli svéd trónörökös, Erik herceg, akinek az 1554. évi kiadás egyik változatát Olaus Magnus ajánlotta, annyira megkedvelte, hogy amikor 1560-ban trónra lépett, a *Historiában* található Eriek miatt számozta magát a tizen-negyediknek, és az 1604-ben magát királlyá tétető féltestvére is így lett IX. Károly – ezáltal pedig XVI. a jelenlegi. A történettudomány számára hét Erik és két Károly ismert a középkorból, ez utóbbiak közül a második, az említett Karl Knutsson Johannes Magnusnál a gótok 139. belföldi királya.⁷⁵

⁷² MAGNUS (1554: 770).

⁷³ MAGNUS (1554: 770): [...] *quemadmodum illi dolis, fraudibus, mendaciis, periuriis vos adoriuntur, ita vos vigilantia, diligentia, domesticaque concordia eis resistere curetis*.

⁷⁴ MAGNUS (1554: 775).

⁷⁵ Az első ugyanis maga Magóg volt, mégpedig *in ea Europaea Scythiae parte, quae nunc Finlandia vocatur*, aztán átkelve a tengeren *in Gothiam, Scandianae paeninsulae partem [...] perve-*

Miután 2024-ben lemondott a dán uralkodó, Margit – e néven második –, utóda felülvizsgáltatta a királyi címet, így abból kikerült a három korona.⁷⁶ Hogy e szimbólum, amely Svédországot szokta jelölni, még miként értelmezhető, arról az 1550-es években elkeseredett vita támadt a két királyi ház között. A három korona dánok általi használata végül ugyanannak a háborúnak, az északi hétévesnek (1563–1570) lett az egyik oka, amelyiknek Johannes Magnus *Historiája* is. Az Itáliában élő érsek királytörténetei hosszú időre „a” középkori svéd történetté váltak, dánygűlöletet hagyományozva nemzedékről nemzedékre – és kétségtelenül serkentve ezzel a dániai latin nyelvű irodalmat.⁷⁷ Ennek részeként az uppsalai Nagy János (Johannes Magnus) históriájának második, 1558. évi brüsszeli kiadása után elkészült rózsaforrási Kis Péter (Petrus Parvus Rosæfontanus)⁷⁸ válasza – erről a következő születésnapi kötetben lesz szó.

Források

DIARIUM 1721	E. BENZELIUS (ed.), <i>Diarium Vazstenense</i> , Uppsala, 1721.
LARSSON 1992	B. LARSSON (ed.), <i>Johannes Magnus' Latin Letters. Critical Edition</i> , Lund, 1992.
MAGNUS 1554	J. MAGNUS, <i>Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus</i> , Roma, 1554.
MAGNUS 1560	J. MAGNUS, <i>Historia metropolitanae ecclesiae Upsalensis in regnis Sueciae et Gothiae a Ioanne Magno Gotho [...] collecta [...]</i> , Roma, 1560.
MESSENIUS 1701	J. PERINGSKIÖLD (ed.), <i>J. Messenius: Scondia illustrata seu Chronologia de rebus Scondiae, hoc est Sueciae, Daniae, Norvegiae [...] Islandiae Gronlandiaeque [...]</i> , Tom. V, Stockholm, 1701.
OLAI 1993	E. HEUMANN – J. ÖBERG (Hrsg.), <i>Ericus Olai: Chronica regni Gothorum I</i> , Stockholm, 1993.

nit et eas gentes ex suo nomine [...] Magogas nominavit, akikre aztán a görögök a szkíta nevet aggatták, végül a latinok mindinkább gótoknak hívták őket. Ld. MAGNUS (1554: 22–23).

⁷⁶ <https://www.kongehuset.dk/nyheder/fastsaettelse-af-nyt-kongevaaben>.

⁷⁷ Ld. például SKOVGAARD-PETERSEN (1993).

⁷⁸ Létezett, de a művet nem ő írta. A Rosæfontanus a királyok temetkezési helyéül is szolgáló Roskilde tükörfordításából származik, a tréfát sokáig nem értették meg Svéciában.

Felhasznált irodalom

- CARLSSON 1964–1966 S. CARLSSON, *Hemming Gadh*, Dictionary of Swedish National Biography, 1964–1966, 708, <http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/14630>, 2024. 12. 10.
- GUSTAFSSON 2000 H. GUSTAFSSON, *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och indentiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512–1541*, Stockholm, 2000.
- LILIEQUIST 2018 J. LILIEQUIST, *Berättelsen om drottning Margaretas märke. Känsla, kön och politik i den svenska propagandan mot Danmark under 1500-och 1600-talen*, Temp. Tidsskrift for Historie, 16 (2018), 100–123.
- NAGY 2012 NAGY G., *Tanulni a vesztesektől. Katolikusok a 16. századi Svéd Királyságban*, Egyháztörténeti Szemle, 13 (2012/4), 5–38.
- NAGY 2017a NAGY G., *Az uppsalai érsekségtől a kajaneborgi várbörtönig. A latin nyelvű svéd történetírás négy alakjáról*, Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica, 21 (2017/2), 247–265.
- NAGY 2017b NAGY G., *Natio Gothica. A gót azonosságtudat a latin nyelvű svéd történetírás első alakjainál*, in: Kasza P. – Kiss F. G. – Molnár D. (szerk.), *Scientiarum miscellanea. Latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15–18. században*, Szeged, 2017, 29–44.
- NAGY 2019a NAGY G., *„Actum erat tunc temporis sine dubio de re Danica...” Az 1563–1660 közötti dán-svéd háborúkról*, in: Nagy G. – Sz. Halász D. (szerk.), *Háborúk, alkotások, életutak. Tanulmányok a 17. század közepének európai történelméről*, Miskolc, 2019, 96–119.
- NAGY 2019b NAGY G., *„Scriptum Cajanaburgi Lapponum, festo Sanctae Birgittae anno MDCXXXIII”*. *Johannes Messenius életéről és koráról*, in: Békés E. – Kasza P. – Kiss F. G. – Lázár I. – Molnár D. (szerk.), *A reformáció és a katolikus megújulás latin nyelvű irodalma*, Budapest, 2019, 73–91.
- NAGY 2023 NAGY G., *Instauratio reipublicae collapsae. Dánia 1536 őszén*, Gesta, 21 (2023), 46–60.
- PEDERSEN 1892 E. PEDERSEN, *Hemming Gads Tale mod de Danske*, Historisk Tidsskrift, 6 (1892/4), 464–473.
- SKOVGAARD-PETERSEN 1993 K. SKOVGAARD-PETERSEN, *The Literary Feud between in the Sixteenth and Seventeenth Centuries and the Development of Danish Historical Scholarship*, in: J. Brink – W. Gentrup (ed.), *Renaissance Culture in Context: Theory and Practice*, London, 1993, 114–120.
- SKOVGAARD-PETERSEN 2004 K. SKOVGAARD-PETERSEN, *„Du må huske på dine egne løgne” En kritisk læser af Johannes Magnus’ danskfjendtlige Sverigeshistorie*, Magasin Fra Det Kongelige Bibliotek (2004/2), 56–62.

- SÖDERBERG 1908 V. SÖDERBERG, *Det Hemming Gadh tillskrifna talet mot danskarne*, Historiska studier tillägnade professor Harald Hjärne på hans sextioårsdagen den 2 Maj 1908 af lärjungar, Uppsala – Stockholm, 1908, 645–674.
- SZÖRÉNYI 1989 SZÖRÉNYI L., *Bevezetés a delfinológiába* (1), 2000 (1989), 56–63.

Principio quidem calamo certatum..., or Magnus, the evil

Today, Copenhagen and Malmö belong to the same region: the Øresund Region (Öresundsregionen), also known as the Greater Copenhagen Region, which includes, among others, seventeen universities. Its most iconic landmark, the Øresund / Öresund Bridge, has been connecting the two cities by road and rail for 25 years. Building a common region—or even just a bridge—is a long process, and at the beginning of this road lies a historical trauma: in the Treaty of Roskilde (1658), one-third of Denmark, including Malmö, was ceded to Sweden. The eleven wars fought between the two countries from 1563 to 1814 were preceded by incitements to hatred. As a Swedish historian once wrote while imprisoned by Gustavus Adolphus: principio quidem calamo certatum, [...] [s]ed postmodum cruentissimo pugnatum gladio.

Regarding Latin texts, the first piece of this "beginning" is Johannes Magnus' Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus, first published in Rome in 1554. In my paper, I would like to present Professor Szörényi with a bouquet of remarkable passages from this Historia—but altius repetendo.

Keywords: historiography, Denmark-Sweden relations, incitement to hatred, Johannes Magnus